

UDK 94:327(497.6)"1818/1878"(049.3)

Primljeno: 25. 08. 2019.

Stručni rad

Professional paper

Uroš Dakić

SUVEREN ISTORIOGRAFSKI PRISTUP VAŽNOJ KARIKI U ZAMRŠENOM LANCU ISTOČNOG PITANJA

**Šljivo, Galib, *Bosna i Hercegovina: izlaz Bosne i Hercegovine na
Jadransko more: Neum-Klek i Sutorina u međunarodnim
odnosima 1815-1878.*, Planjax Komerc, Tešanj, 2016.**

Knjiga *Bosna i Hercegovina: izlaz Bosne i Hercegovine na Jadransko more: Neum-Klek i Sutorina u međunarodnim odnosima 1815.-1878.* prof. dr-a Galiba Šljiva, objavljena 2016. godine, ide u red onih publikacija koje možemo nazvati angažovana istorija. Prava Bosne i Hercegovine u vezi sa njenim izlaskom na Jadransko more su danas prilično aktuelna pravno-politička tema kada se ima u vidu spor između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske u vezi sa izgradnjom Pelješkog mosta, s jedne strane, i spor između Bosne i Hercegovine i Republike Crne Gore oko granice u Sutorini sa druge. Sa sličnim problemom su se suočavali Bosanski i Hercegovački ejalet u XIX veku kada je Austrija/Austro-Ugarska Osmanskom carstvu osporavala korišćenje mora na ovim delovima jadranske obale. Austro-Ugarska, kada bi potezala pitanje statusa Kleka i Sutorine - bosansko-hercegovačkih izlaza (u izvorima nazvanim enklave) na Jadransko more, povremeno je inicirala detaljno istraživanje nekih svojih arhiva. Danas, kada je pitanje pristupa Bosne i Hercegovine međunarodnim pomorskim putevima preko jadranske obale opet prisutno u javnom pravno-političkom diskursu, prof. dr Šljivo, pristupio je arhivskoj građi i hronološki iscrpno predstavio istorijat enklava Kleka i Sutorine između dva carstva – Austro-Ugarskog i Osmanskog u periodu između 1815. i 1878. godine. Status enklava Kleka

i Sutorine je umnogome opterećivao odnose između ova dva carstva i, s vremena na vreme, predstavljao važan segment Istočnog pitanja.

Svako ko danas posmatra mapu Bosne i Hercegovine a nije pobliže upoznat sa njenom istorijom ili, preciznije, sa istorijom njenog izlaska na Jadransko more, sa radoznalošću se nadnosi nad mali primorski pojas kod Neuma koji prekida hrvatsku teritoriju. Ako se pogledaju i neke istorijske karte koje prikazuju teritoriju Bosne i Hercegovine u XIX veku, dok je ona bila sastavni deo Osmanskog carstva, može se primetiti da je Hercegovački sandžak kao administrativna jedinica Bosanskog ejaleta, a jedno vreme i kao poseban - Hercegovački ejalet, imao još jedan izlaz na Jadransko more - to je uzana teritorija Sutorine sa obalom na ulazu u Boku Kotorsku.

Karlovačkim mirom 1699. godine Dubrovačka Republika je od venecijanske teritorije ostala odvojena dvama zemljouzima koji su pripali Osmanskom carstvu – Klekom i Sutorinom. Dubrovačani su zapravo ove uske izlaze na more samoinicijativno ustupili Osmanlijama kako ne bi imali kopnenu granicu sa svojim glavnim takmacom na Jadranu – Venecijom. Osmanski sultan od tada postaje jedini koji ovim teritorijama *de jure* suvereno vlada. Nakon sloma Venecije 1797. godine, njeni posedi na istočnoj jadranskoj obali pripadaju najpre Austriji (1797-1805), a zatim Francuskoj (1805-1815). Francuska 1808. godine ukida i svojim posedima pripaja Dubrovačku Republiku tako da je, nakon Bečkog kongresa 1815. godine, prividno čitava jadranska obala od Trsta do Budve pripala Austriji. Jedine dve tačke na ovom potezu na kojima je austrijski upravni kontinuitet bio prekinut su osmanske enklave Neum-Klek i Sutorina. Berlinskim kongresom 1878. godine počinje austrougarski mandat u Bosni i Hercegovini tako da spor oko enklava prestaje da figurira u odnosima Austro-Ugarske i Osmanskog carstva iako osmanski sultan i posle Kongresa ostaje suvereni vladar kako Bosne i Hercegovine tako i njenih izlaza na more. Neum-Klek i Sutorina su ostali u sastavu Bosne i Hercegovine čak i nakon austrougarske aneksije 1908. Tek 1947. godine enklava Sutorina biva priključena Crnoj Gori.

Od Karlovačkog mira do sredine XX veka nije bilo teritorijalnih promena u pogledu bosanskohercegovačkih izlaza na more. To, međutim, ne znači da kroz čitav taj period nije bilo sporova u vezi sa granicama i statusom enklava Neum-Klek i Sutorina. Prof. dr Šljivo je period od 1815. do 1878. godine izdvojio kao razdoblje kada su ti sporovi bili najintenzivniji i najkompleksiniji usled specifičnih geostrateških i političkih okolnosti. Nakon Napoleonovog sloma i Bečkog kongresa, jedino su enklave Neum-Klek i Sutorina ometale Austriju da uspostavi celovitost svojih južnih provincija. Austrijska vlada je izvela proračune po kojima joj ove

provincije ne donose dobit ukoliko nisu teritorijalno povezane. Izdvojili su se sledeći problemi: poštovanje jedinstvenog sistema carine i održavanje priobalnog zdravstvenog sistema, tj. karantina za sve brodove koji dolaze u dalmatinske luke bi bilo lakše i jeftinije bez osmanskih enklava koje presecaju austrijsku obalu (sa istim problemom se suočavala i Mletačka Republika) a isto tako i protok ljudi, kako pojedinaca tako i vojske kopnenim putem duž jadranske obale. Podjednako važna bila je i bojazan Austrije da Osmansko carstvo može uspostaviti trgovinu preko ovih enklava i tako ugroziti austrijski trgovački monopol. Stoga je austrijska strana sve do 1878. godine na različite načine pokušavala ili da pripoji pomenute enklave (kupovinom ili razmenom teritorija sa Osmanskim carstvom) ili da isposluje nesmetano korišćenje puta duž jadranske obale koji su izgradili još Francuzi i koji je prolazio kroz Neum-Klek i Sutorinu. Rezultat austrijskih diplomatskih napora bio je taj da su osmanske vlasti pristale na održavanje *statusa quo* u pomenutim enklavama koje su bile slabo naseljeno, krševito područje bez zdravstvene, vojne ili pomorske infrastrukture. Valja istaći i da Osmansko carstvo nije moralo ni po kakvim međunarodnim obavezama da se povinuje austrijskim zahtevima utemeljenim na praksi zaživeloj nakon 1699. godine, iz vremena Mlečana, po kojoj Osmanlije nisu koristile svoje izlaze na Jadran ni vode uz ove izlaze. Uvidevši da njihovi zahtevi nemaju međunarodno utemeljenje, Austrija se morala zadovoljiti održavanjem enklava u *statusu quo*. Osmansko carstvo, nemoćno da se odupre austrijskim naporima, i samo je pristalo na ovakav status enklava, kršeći ga ponekad, kao u slučaju iskrcavanja Hajredin-paše sa vojskom u Njivicama. Kršila ga je i Austrija prilikom popravke puta koji su duž jadranske obale, pa i kroz enklave, izgradili Francuzi.

Istoriju enklava Neum-Klek i Sutorina između 1815. i 1878. godine prof. dr Šljivo je hronološki pregledno predstavio kroz tri glave: *Prvo razdoblje: 1815.-1849.*, *Drugo razdoblje 1850.-1853.* i *Treće razdoblje 1853.-1878.* Pri tome je dao i pregled perioda pre 1815. i perioda posle 1878. godine. Ono u čemu je posebna zasluga prof. dr-a Šljiva je to što je ova istorijska tema samo sporadično doticana u domaćoj historiografiji. O stranjoj i da ne govorimo. Nedostatak interesovanja istoričara za bosanskohercegovačke izlaze na more u periodu kada su oni bili u žiži austrijsko-osmanskih odnosa čudi utoliko više ukoliko se ima u vidu obimna dokumentarna i narativna građa koja postoji i koju je prof. dr Šljivo detaljno koristio i precizno navodio. Ta je građa uglavnom zapadne provenijencije i na nemačkom jeziku. Najvećim nedostatkom ovog dela može se smatrati to što nije uključena arhivska građa na osmanskome jeziku. O stavovima osmanske strane saznajemo uglavnom

preko izveštaja austrijskog internuncija u Istanbulu i lokalnih službenika. Međutim, autor sam ističe da ne poznaje osmanski, tj. turski jezik. Stoga se ovaj nedostatak može zapravo smatrati podsticajem istoričarima osmanistima da istraže građu na osmanskome jeziku.

Prof. dr Šljivo je još jednom, kroz svoju knjigu *Bosna i Hercegovina: izlaz Bosne i Hercegovine na Jadransko more: Neum-Klek i Sutorina u međunarodnim odnosima 1815.-1878.* pokazao izuzetno poznavanje bosanskohercegovačke istorije XIX veka. Tematika koju obrađuje zahteva i šire poznavanje istorije datog perioda, jer su se lokalne prilike u vezi sa enklavama Neum-Klek i Sutorina direktno odražavale na kompleksne austrijsko-osmanske odnose. Samim tim, pitanje enklava je, kao što to prof. dr Šljivo dokazuje, neretko predstavljalo važnu kariku u zamršenom lancu Istočnog pitanja.

Prof. dr. Šljivo u svojoj knjizi spoljava autorsku distanciranost i nepristrasnost što bi trebalo da bude imperativ svakog istoričara, a to često nije slučaj u post-jugoslovenskoj posleratnoj historiografiji. Suverenost prof. dr-a Šljiva u tematici i periodu koje izlaže se uočava i u njegovom historiografskom stilu. Čitalac u jednom trenutku pomišlja da čita roman. Međutim, u tom "romanu" nema ničeg što nije potkrepljeno dokazima i opreznim argumentima. Ono što ovu knjigu čini još uzbudljivijom i po čemu ona prati trendove moderne historiografije, jesu elementi špijunaže, tj. rat informacijama, koji se vodio i tada kao i danas, doduše ograničenim sredstvima.

Adresa autora

Authors' address

Uroš Dakić

samostalni istraživač

urosdakic12@gmail.com